

Hans Lietzmann, *Messe und Herrenmahl. Eine Studie zur Geschichte der Liturgie*, Bonn 1926. Ὁ μὲν γνωστός καὶ παρῆμῖν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐργασίων διαπρεπῆς καθηγητῆς Hans Lietzmann ἐν τῇ προκειμένῃ ἀξίᾳ πολλοῦ λόγου συγγραφῇ αὐτοῦ παρέσχε σπουδαιοτάτην ἀληθῶς συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Λειτουργίας. Ἐν πρώτοις ἐκτίθησι τὰς πηγὰς αὐτῆς ἐξετάζων τὰς Λειτουργίας τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ Μ. Βασιλείου, κατὰ τὰς ἐκδόσεις Swainson—Brightman καὶ τοῦ A. Baumstark, καὶ προσάγων τὰς γνωστὰς μαρτυρίας περὶ τῆς ὑπὸ τῶν εἰρημένων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας συντάξεως τῆς Λειτουργίας. Ἐφεξῆς ποιεῖται λόγον περὶ τῆς Λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων παρὰ Κυρίλλῳ, τῆς ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διατάξεσι καὶ τῆς τοῦ Ἰακώβου κατὰ τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ συριακὸν κείμενον, περὶ τῆς κυρίως συριακῆς Λειτουργίας, τῆς Ἀρμενικῆς καὶ Περσικῆς, τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Κοπτικῆς, τῆς ἐν τῷ Εὐχολογίῳ τοῦ Σεραλίωνος Ἐπισκόπου Θμουέως καὶ τῆς ἐν ταῖς λεγομέναις Αἰγυπτιακαῖς Διατάξεσι. Ἐξετάζει περαιτέρω τὴν Ρωμαϊκὴν Λειτουργίαν καὶ τὴν λεγομένην Ἀμβροσιανὴν τὴν Γαλλικανικὴν καὶ τὴν Μοζαραβικὴν.

Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν ὁ σ. εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς συνθέσεως τῆς Λειτουργίας κατὰ τοὺς ἀνωτέρω σωζομένους τύπους, ὑποδεικνύων, πρὸ παντός, ὅτι τὸ κύριον μέρος τῆς Λειτουργίας στηρίζεται ἐπὶ τῶν Κυριακῶν λογίων Ματθ. 26, 26—29 καὶ τὴν σχετικὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἀπ. Παύλου Α΄ Κορ. 11, 23—26, καὶ εὗρισκων ὅτι ἡ αὐτὴ κείμενα βάσις ἐν πᾶσι τοῖς τύποις τῆς Λειτουργίας, μετὰ τινων διαφορῶν τῶν μεταγενεστερῶν ἐξ αὐτῶν, ἰδίως τοῦ Ρωμαϊκοῦ καὶ ἐν γένει τῶν δυτικῶν. Εὗρισκει ὡσαύτως ἐν πάσαις ταῖς Λειτουργίαις κοινὴν τὴν «ἀνάμνησιν», ἥτοι τὴν προσφορὰν τῆς θείας Εὐχαριστίας εἰς ἀνάμνησιν τῶν σωτηριῶν τοῦ Κυρίου παθημάτων, τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, τῆς τριημέρου ταφῆς, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ὡς λέγεται ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ τοῦ Μ. Βασιλείου. Τὴν «ἀνάμνησιν» ἐπακολουθεῖ ἡ «ἐπίκλησις» τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Παναγίου Πνεύματος πρὸς καθαγιασμόν τῶν τιμίων δώρων, εἶτα δὲ αἱ

εὐχαὶ περὶ τῆς Εὐχαριστίας ὡς «*θυσίας*» καὶ αἱ κυρίως «*εὐχαριστήρια*» εὐχαὶ καὶ ἡ «*ἀναφορὰ*».

Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν τὴν «*ὑψωσιν*» καὶ «*ἀναδείξιν*» τῶν τιμίων δώρων. Ἡ «*ὑψωσις*» πάντως εἶναι ἀρχαιοτ. τῆ. Δὲν ὑπάρχει μὲν ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διατάξεσιν, οὐδ' ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ λειτουργίᾳ τοῦ Ἀπ. Μάρκου καὶ ἐν ταῖς λειτουργίαις τῶν Κοπιτῶν, Ἀβυσσινίων καὶ Νεστοριανῶν τῆς Περσίας, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν ἄλλαις λειτουργίαις ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐκφωνήσεως «*Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις*» καὶ τῆς ὑψώσεως τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου. Ὁ Μ. Βασίλειος ρητῶς ἐσημείωσε «*τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας τις τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλειπεν*»; Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου (†473) ὁ Κύριλλος Σκυθοπολίτης «*ταύτης (τῆς ἀναφορᾶς) ἀπαρτίσθεισης τὰς χεῖρας εἰς ὑψος ἐκτείνας φέρων καὶ ὑποδεικνύων τοῖς πᾶσι τὸ οἰκονομηθὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν μυστήριον μετὰ φωνῆς ὑψηλῆς εἰς ὑπακοὴν παντὸς τοῦ λαοῦ λέγει τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις...*» Παρομοίᾳ ἔνδειξις ἐν τοῖς ἀποδιδόμενοις εἰς τὸν Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην συγγράμμασι (ε'-στ' αἰῶν) καὶ παρ' Ἀναστασίου τῷ Σιναίτῃ (ζ'-η' αἰ.) ὁ δὲ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (†749) ἐσημείωσεν «*ἐν τῇ ὑψώσει δὲ τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας οὐ λέγομεν τρεῖς ἅγιος ἢ τρεῖς Κύριος, ἀλλ' εἰς ἅγιος εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς*». Ἐκ πάντων τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ ἅγιος ἄρτος ὑψοῦτο καὶ ἐδεικνύετο πρὸς τὸν λαόν, ἀλλ' εἶναι προφανές ὅτι οἱ ὄροι «*ἀναδεικνύει*» ἢ «*ἀποδεικνύει*» δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν «*ὑψωσιν*» ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν καθαγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων. Εἰς τὴν «*ὑψωσιν*» ἀναφέρεται μᾶλλον ὁ ὄρος «*ὑποδεικνύει*» ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου.

Ἐξετάσας ὁ σ. τὰ κοινὰ στοιχεῖα ἐν ταῖς Λειτουργίαις, ποιεῖται ἐφεξῆς λόγον περὶ τῆς «*Ἀγάπης*» ἢ «*Ἀγαπῶν*» ὡς «*δειπνοῦ κυριακοῦ*», τελουμένου οὐχὶ ἐν τῷ ναῷ, ἀλλ' ἐν «*οἴκῳ*», προϊσταμένου τῶν συνδειπνούντων τοῦ Ἐπισκόπου ἢ Πρεσβυτέρου ἢ κοιδιακόνου. Ἡ «*Ἀγάπη*» ἠδύνατο νὰ τελεσθῇ καὶ ἄνευ τῆς παρουσίας κληρικοῦ, ἀλλὰ θ' ἀπέβαλε τὴν σημασίαν αὐτῆς καθισταμένη ἀπλοῦν καὶ σύνηθεσ δειπνον. Παρεκάθηθη δ' ἐν τῇ «*Ἀγάπῃ*» οἱ «*πιστοί*», οἱ βεβαπτισμένοι ἤδη, ὄρθιοι δὲ παρίσταντο οἱ Κατηχούμενοι. Ὁ Ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἀντιπροσωπεύων αὐτὸν κληρικὸς ἠϋλόγει τὸν προσκομιζόμενον ἄρτον καὶ ἀπαγγέλλων εὐχαριστήριον εὐχὴν διένειμεν εἰς τοὺς «*πιστοὺς*» τὰ τεμάχια αὐτοῦ, καλούμενα «*Εὐλογία*». Οἱ

Κατηχούμενοι ἐλάμβανον τεμάχια ἄρτου «ἐξορκιστικοῦ», ἐφ' οὗ ἀνεγνώσθησαν ἐξορκιστικαὶ εὐχαί. Ἐκαστος τῶν «πιστῶν» εἶχε πρὸ αὐτοῦ ποτήριον, ἀπὸ τοῦ ἁγίου εὐχαριστήριου εὐχὴν πρὸ τῆς πόσεως καὶ τῆς βρώσεως, μνημονεύων καὶ τοῦ ξενίζοντος. Ἐν διαρκείᾳ τοῦ δείπνου ἐπεβάλλετο ἡ κοσμιότης, ἡ ἀποχὴ λογοπαιγνίων καὶ ἔριδος καὶ ἡ μετὰ προσοχῆς ἐν σιωπῇ ἀκρόασις τῆς ὁμιλίας τοῦ Ἐπισκόπου. Οἱ πτωχότεροι τῶν ξενιζομένων ἀπεκόμιζον τὸ «ἀποφόρητον», τὸ περισσεῦον ἐκ τοῦ δείπνου εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν. Ὁ σ. ἀναγνωρίζων ὅτι κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀρχικὰ τὰ στοιχεῖα ἡ «Ἀγάπη» οὐδένα σχεδὸν λειτουργικὸν χαρακτῆρα φέρει, ἀναζητεῖ οὐχ' ἤτιον τοιοῦτον χαρακτῆρα ἐν ταῖς ἐνδείξεσι τῶν λεγομένων Κανόνων τοῦ Ἰππολύτου, οἵτινες κατ' οὐσίαν ἀποτελοῦσιν ἀσπασμα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων τοῦ Ἰππολύτου, ὡσαύτως δ' ἐν ταῖς ἐνδείξεσι τοῦ Τερτυλλιανοῦ, καὶ συνδέει τὴν «Ἀγάπην» πρὸς τὴν ἰουδαϊκὴν τελετὴν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τοῦ Σαββάτου καὶ δὴ πρὸς τὸ τελευταῖον δείπνον τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἀναλύων λεπτομερέστατα τὰ σχετικὰ χωρία τῶν Εὐαγγελίων, καὶ τοῦ Ἀπ. Παύλου, ἵνα παραστήσῃ ἐξ αὐτῶν καὶ τὰ λειτουργικὰ στοιχεῖα τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Φρονῶν ὁ σ. ὅτι ἡ Εὐχαριστία προηγείτο τῆς «Ἀγάπης» καὶ συνδέων τὰ δύο ταῦτα, ἀναζητεῖ περαιτέρω τοὺς ἀρχικοὺς τύπους τοῦ «κυριακοῦ δείπνου» καὶ τῆς «Εὐχαριστίας» ἐν διαφόροις ἄλλοις κειμένοις, ἰδίως ἐν ἀποκρύφοις μὲν ἀλλ' ἀρχαίαις Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων. Καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, καθ' ὃ ἐν τῇ παρὰ τῷ Ἰππολύτῳ (ἐν τοῖς ἀποδιδόμενοις αὐτῷ συγγράμμασι) περιγραφῇ τῆς τελετῆς τῆς «Ἀγάπης» ὑπάρχει ἡ ἀρχαιοτάτη τελετὴ τῆς Εὐχαριστίας ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Ἀπ. Παύλῳ τύπου προελθοῦσα. Ἐν τέλει τῆς ἀναλυτικῆς αὐτοῦ ἐργασίας ὁ σ. συνοψίζει τὴν πορείαν τῆς Εὐχαριστιακῆς τελετῆς καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Φρονεῖ ὅτι αὕτη τὸ πρῶτον ἐμορφώθη ἐν τῇ «κοινωνίᾳ» τραπέζης τῶν πρώτων χριστιανῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Εἰς τὸν πρῶτον δ' ἐκείνον τύπον προσετέθη ὁ τοῦ Ἀπ. Παύλου τύπος, ἐξ ἀμφοτέρων δέ, μικρόν, κατὰ μικρόν, πρὸς τῷ «κυριακῷ» δείπνῳ, τῇ «Ἀγάπῃ» ἢ ταῖς «Ἀγάπαις» ἐμορφώθη καὶ ἡ «Εὐχαριστία», χωρισθεῖσάσιν τῷ χρόνῳ τῆς «Ἀγάπης».

Τοιοῦτον ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ περιεχόμενον τῆς προκειμένης συγγραφῆς τοῦ καθηγητοῦ Hans Lietzmann. Ὅτι χαρακτηρίζει αὐτὴν κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἡ λεπτομερεσιάζουσα ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις τῶν λειτουργικῶν κειμένων, ἐξ ἧς προσκομίζονται ἀσφαλῆ καὶ βέβαια συμπεράσματα περὶ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου καὶ τῶν διαφορῶν μερῶν τῆς Λει-

τουργίας, ὡς τελετῆς τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἄλλ' ὁ σ. καίτοι ἀσφαλῶς καθορίζει τ' ἀρχέτυπα καὶ τὰς πρώτας βάσεις τῆς Λειτουργίας καὶ τῆς συνθέσεως αὐτῆς, παράδεχεται Ἰουδαϊκὰς τινὰς καὶ ἑλληνικὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν τύπων τῆς Λειτουργίας, παρεγνώρισε δὲ τὸν μυστηριακὸν χαρακτῆρα καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν πρώτων τύπων τῆς Εὐχαριστίας, ὑπολαβὼν ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἐμορφώθη ἡ μυστηριακὴ ἔννοια καὶ ὁ μυστηριακὸς χαρακτῆρ αὐτῆς.

Τὴν ἥμισυ ὀρθὴν γνώμην ταύτην τοῦ σ. ἐνίσχυσε καὶ ἡ ὑποστηριζομένη ὑπ' αὐτοῦ κοινῇ κρατοῦσα ὑπόληψις περὶ τοῦ λειτουργικοῦ χαρακτῆρος τῆς «Ἀγάπης» ἢ τῶν «Ἀγαπῶν», ὡς δεινίου συνδεδεμένου μετὰ τῆς Εὐχαριστίας καὶ ἔχοντος λειτουργικὸν χαρακτῆρα. Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα τοῦτο, φρονοῦντες ὅτι αἱ «Ἀγάπαι» ἦσαν ἄσχετοι πρὸς τὴν Ἐυχαριστίαν, μὴ ἔχουσαι λειτουργικὸν χαρακτῆρα, οὐδὲ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερῆ ἀνάκρισιν ὠρισμένων τινῶν συμπερασμάτων τοῦ σ. ἐν τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ. Διότι ἡ σπουδαίτης αὐτῆς συνίσταται κυρίως ἐν τῇ καθαρῶς ἀντικειμενικῇ ἐργασίᾳ τοῦ σ., ἐπιστημονικῶς, διὰ συστηματικῆς ἀναλύσεως τῶν κειμένων τῶν διαφόρων λειτουργιῶν, παραστήσαντος τὰς πρώτας βάσεις καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν στηριχθεῖσαν ἀνάπτυξιν τῆς Λειτουργίας, ὡς τελετῆς τοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καθορισθέντος Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ὁ σ. ἔχων ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ ὀλόκληρον τὴν ἀρχαίαν λειτουργικὴν φιλολογίαν, καίτοι παρέλειψε τὰς παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ φιλοσόφῳ καὶ μάρτυρι καὶ τὰς ἐν τῇ πρὸς Τραϊανὸν ἐπιστολῇ τοῦ Πλινίου ἐνδείξεις, ἠδυνήθη νὰ παρουσιάσῃ ὅλως νέαν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν πολλῆς ἀξίας, ἀσχετῶς πρὸς τινὰ συμπεράσματα, στηριχθέντα μᾶλλον ἐπὶ ὑποθέσεων. Τὰ ἐπιμελέστατα ὑπὸ τοῦ σ. προσαχθέντα ἐξ αὐτῶν τῶν κειμένων δεδομένα τῶν διαφόρων τύπων τῆς Λειτουργίας, παρουσιάζουσιν αὐτὴν ὡς τελετὴν τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐν τῇ ἔννοιά, ἦν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦτο ἔσχευ ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἶναι δὲ ἀληθῶς πολύτιμος ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία αὕτη τοῦ κ. Lietzmann ὡς ἐμφανίζουσα ἐπακριβῶς τὴν πρώτην γένεσιν, τὴν σύνθεσιν τῶν διαφόρων μερῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Λειτουργίας. Ἡ ἀνάπτυξις στηριχθεῖσα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, κυρίως εἰπεῖν, οὐδὲν νέον προσέθηκε στοιχεῖον καὶ οὐδεμίαν νέαν ἔννοιαν εἰς τὸν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς μυστηριακὸν χαρακτῆρα τῆς Εὐχαριστίας.

W. L a r f e r d Biscof Papias ein urchristlicher stenograph?

Ἐν τῷ πρὸ τινος ἐκδοθέντι τεύχει τῶν βυζαντινῶν καὶ νεοελληνικῶν χρονικῶν, τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Νίκου Βέη ἀναγνώσκωμεν μεταξὺ τῶν ἄλλων διατριβῶν καὶ τὴν ἀνωτέρω ἐν ἣ ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Ἱεραπόλεως Παπίαν δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς den einzigen urchristlichen stenographen, der witz mit Namen nennen können» (Τόμ. Ε' τεύχ. 1 καὶ 2 σ. 36 - 41). Τὸ συμπέρασμα τοῦτο στηρίζει ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἀποσπάσματος τοῦ Εὐσεβίου (ἐκδ. Gebhard-Harnack-Zahn σ. 72 στιχ. 15), ἐν ᾧ ἀναφέρονται οἱ περὶ τοῦ Μάρκου λόγοι τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου. Ἄλλ' οἱ περὶ τοῦ Μάρκου οὗτοι λόγοι τοῦ Ἰωάννου ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Παπίου ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ κατὰ λέξιν, ὅπερ ἀναγκάζει ἡμᾶς κατὰ τὸν συγγραφέα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Παπίας διετήρησε τούτους διὰ στενογραφίας.

Εἶνε προφανές ὅτι ἡ ἀπόδειξις τοῦ συγγραφέως εἶναι βεβιασμένη καὶ αὐθαίρετος μὴ δυναμένη νὰ γείη δεκτὴ ὡς ἀντικειμένη καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὁ Παπίας ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀποσπάσματι μεταξὺ ἄλλων λέγει καὶ τὰ ἑξῆς. «Οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθόν καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα, συγκατατάξας ταῖς ἐρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν.» (ἐνθ. ἀν. στιχ. 3. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται ὅτι ὁ Παπίας προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώστας του περὶ τῆς ἀκριβοῦς καὶ αὐθεντικῆς μεταδόσεως τῶν λόγων τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐπομένως καὶ τοῦ Ἰωάννου διὰ τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι τούτους καλῶς ἔμαθεν καὶ καλῶς διετήρησεν ἐν τῇ μνήμῃ του. Ἐὰν ὁ Ἰωάννης διετήρῃ τοὺς λόγους τῶν πρεσβυτέρων ἢ μόνον τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου διὰ τῆς στενογραφίας βεβαίως θ' ἀνέφερε τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀκριβοῦς καὶ αὐθεντικῆς μεταδόσεως, τῶν λόγων, ὑπὲρ ἧς φυσικὸν ἦτο ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου καταφαίνεται ὅτι μεγάλως ἐνδιεφέρετο. Τὸ ὅτι ὁ Παπίας δὲν ἀναφέρει τοῦτο ἀποδεικνύει πασιφανῶς ὅτι δὲν διετήρησε τούτους διὰ στενογραφίας καὶ ἐπομένως τὸ συμπέρασμα ὅτι τοὺς λόγους τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου διετήρησε διὰ στενογραφίας εἶνε ἔσφαλμένον καὶ αὐθαίρετον.

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ διατριβῇ δὲν εἶνε μόνον τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἔσφαλμένον καὶ αὐθαίρετον, διότι ἡ διατριβὴ αὕτη γέμει ἔσφαλμένων καὶ αὐθαιρέτων συμπερασμάτων. Οὕτω, ἵνα μὴ φέρω ἄλλα παραδείγματα, ἔσφαλμένον καὶ αὐθαίρετον

εἶνε τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ δὴ ἡ πρώτη πρὸς Κορινθίους καὶ ἡ πρὸς Γαλάτας ἐγράφησαν στενογραφικῶς. Ὡς γνωστὸν ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶτε ἕνεκα τῆς κακογραφίας του εἶτε ἕνεκα ἄλλων λόγων ὑπηγόρευε συνήθως τὰς ἐπιστολάς εἰς τοὺς συνεργάτας του, οἵτινες ἔγραφον αὐτάς. Αἱ οὕτω γραφόμεναι ἐπιστολαὶ ἐστέλλοντο πρὸς τοὺς ἀποδέκτας, οἵτινες ἀνεγίνωσκον αὐτάς καὶ ἐφύλαττον πρὸς ἀνάγνωσιν τακτικῶς ἐπ' ἐκκλησίας. Ἄλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν οἱ ἀποδέκται νὰ γνωρίζωσι νὰ ἀναγινώσκωσιν ἐστενογραφημένας ἐπιστολάς, πῶς δὲ εἶνε δυνατόν ἄνευ ἐτέρου νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ συνεργάται τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐγνωρίζον στενογραφίαν; Ἄλλως τε, ὡς γνωστὸν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ταῖς ὑπὸ τῶν συνεργῶν αὐτοῦ γραφείσαις, ἔγραφεν ἰδιοχείρως τοὺς ἀσπασμοὺς πρὸς ἔνδειξιν τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστολῆς ἢ καὶ εὐνοίας πρὸς τοὺς ἀποδέκτας αὐτῶν. Πῶς ὁμως εἶνε δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς ἐστενογραφημένας ἐπιστολάς ἔγραφεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν τῇ συνήθει γραφῇ, πῶς δὲ εἶνε δυνατόν ἢ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ, τῆς ὁποίας μέρος, ἐὰν μὴ τὸ ὅλον, ἐγγράφη ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου «Ἴδετε πηλίκους ὑμῖν γραμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ» (6, 11) νὰ ἐγράφη ἐστενογραφημένως;

Πῶς εἶνε δυνατόν σήμερον νὰ δέχηται τις ὅτι ἐκ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου περὶ τοῦ Ξενοφώντος «Καὶ πρῶτος ὑποσημειωσάμενος τὰ λεγόμενα εἰς ἀνθρώπους ἔλεγεν» προκίπτει ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐγράτει ἐστενογραφημένα σημεῖωματα, ἀφοῦ ἡ λέξις ὑποσημειωσάμενος δὲν δηλοῖ τοῦτο (πρβλ. Θόμπωνος—Λάμπρου Ἐγχειρίδιον ἑλλ. καὶ λατιν. παλαιογρ. σ. 1. 51) ἢ ὅτι ὁ Ὀριγένης ἔγραφεν 6000 ἔργα, ἐνῶ παρὰ πάντων, τῶν περὶ τὸν Ὀριγένην ἀσχοληθέντων ὁ ἀριθμὸς οὗτος θεωρεῖται καὶ ἀποδεικνύεται ὑπερβολικὸς καθ' ὅσον τὰ συγγράμματα τοῦ Ὀριγένους δὲν ἦσαν περισσότερα τῶν 2000 (πρβλ. Bardenhewer Patrologie σ. 121).

Ὁ συγγραφεὺς τῆς προκειμένης διατριβῆς συγγέει, ὡς φαίνεται, τοὺς ταχυγράφους καὶ ὀξυγράφους πρὸς τοὺς στενογράφους ἐνῶ οἱ πρῶτοι διακρίνονται τῶν δευτέρων ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τῆς χρονογραφίας τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, ἐν ᾧ λέγονται περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Η' τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου τὰ ἑξῆς «Ἀμέλει καὶ ἐνίας τῶν βασιλείων ἐπιστολῶν αὐτὸς ὑπηγόρευεν (ἐφιλοτιμεῖτο γὰρ περὶ τοῦτο) καὶ πᾶσα χεὶρ ὀξεῖα ἠττάτο τοῦ τάχους τῶν ὑπαγορευομένων, καίτοι γε τοσοῦτους καὶ τηλικούτους ὑπογραμμά-

νος ὡς κορυφώματος τούτου καὶ περὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν μελέτην καὶ ἔρευναν αὐτοῦ, ἐν πρώτῳ μέρει τῆς συγγραφῆς ἐκτίθεται συστηματικῶς ἡ σύνθεσις τῆς Ἀθωνίτιδος Πολιτείας. Ἐν αὐτῇ ἐξετάζονται τὰ κτητορικά Τυπικά, τὸ ἀσκητικὸν ἐν γένει πολίτευμα καὶ αἱ ἐκκλησιαστικά τοῦ Ἁγίου Ὄρους προνομία. Ἐν δευτέρῳ μέρει εἰδικῶς τὰ περὶ τῶν κυριάρχων Μονῶν, ἴητοι ἡ κεντρικὴ ὀργάνωσις, ἡ ἐσωτερικὴ μοναστηρικὴ διοικήσις, ἡ κατάστασις μοναχοῦ καὶ τὰ νομικὰ ἐπακόλουθα. Περαιτέρω τὰ ὑποτελῆ εἰς τὰς Μονὰς μοναστικά ἰδρύματα, κελλία, καλύβαι, σκήται, καθίσματα, μετόχια, ἡ γένεσις καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἐξαρτημάτων καὶ παραρτημάτων τῶν Μονῶν καὶ ἡ νομικὴ σχέσις κυριάρχων καὶ ὑποτελῶν. Ἐν παραρτήματι τῆς ὅλης συγγραφῆς ἐκτίθεται ἡ πολιτειακὴ θέσις τοῦ ἁγίου Ὄρους καὶ παρατίθεται ὁ νέος Καταστατικὸς Χάρτης μετὰ σχετικῶν παρατηρήσεων.

Χριστοφόρου Κτενᾶ, ἀρχιμ. Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἀθῶ Ἱερὰ Βασιλική, Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Δοχειαρίου καὶ αἱ πρὸς τὸ δούλον Ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῆς (963-1921). Ἐν Ἀθήναις 1926. Ἡ πραγματεία ἐκτός τῆς Εἰσαγωγῆς, ἐν ἣ ἐξετάζεται γενικῶς ὁ Μοναχικὸς βίος ἐν Ἀγίῳ Ὄρει περιλαμβάνει ἐν ἐπτὰ κεφαλαίοις τὴν ἱστορίαν καὶ περιγραφὴν καὶ τὴν εἰκόνα τῆς καθόλου καταστάσεως τῆς Μονῆς Δοχειαρίου. Ταύτης ἰδρυτῆς ἐγένετο περὶ τὸ ἔτος 963 ὁ ὄσιος Εὐθύμιος ἐν Δάφνῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ πειραταὶ κατέστρεψαν τὴν πρώτην ἐκείνην Μονὴν κατὰ τὸν 1ῶ αἰῶνα ἀνφοδομήθη αὐτὴ ὑποῦ καὶ νῦν ὄραται σήμερον, ἔχουσα ὡς Μετόχιον τὴν ἐν Δάφνῃ Μονήν. Ἀνακαινιστῆς τῆς Μονῆς ἐγένετο ὁ δεύτερος αὐτῆς ἡγούμενος Νεόφυτος. Ὁ σ. παρακολουθῶν τὰς τύχας τῆς Μονῆς ἀρτεῖται ἱκανὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα ἐκ σχετικῶν πρὸς τὰ κτήματα αὐτῆς ἐγγράφων, χρυσοβούλλων καὶ δωρητηρίων. Ἡ Μονὴ ἤχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τῆς Μακεδονίας ἀρχομένου τοῦ 15 αἰῶνος ἤρξατο παρακμάζουσα, ἔφθασε δὲ μέχρι τελείας ἐρημώσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ 15 αἰῶνος παρουσιάσθησαν νέοι οἰκισταὶ τῶν ἐρειπωμένων κελλιῶν αὐτῆς, κατορθώσαντες ν' ἀνακαινίσωσι αὐτὴν καὶ ἀνοικοδομήσωσι τὸν μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς ναὸν δι' ἡγεμονικῶν δωρεῶν. Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο νέα περίοδος ἀκμῆς αὐτῆς, ἣν περιγράφων ὁ σ. παρενδύει καὶ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν γενικῶς Μονῶν πρὸς τὸ δουλεῦον Ἔθνος, ἐξικνεῖται δὲ ἡ ἐκθέσις αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Τὴν ὅλην ἀρήγησιν καὶ ἐκθεσιν, ἐπισφραγίζων ἐν παραρτήματι διὰ περιγραφῆς τῶν παρεκκλησιῶν, κειμηλίων, βιβλιοθήκης, ἁγίων λειψάνων, σκευῶν καὶ ἀμφίων τῆς Μονῆς, στηρίζει ὁ σ. ἐπὶ πραγματικῶν γεγονότων καὶ μαρτυριῶν καὶ ἐνδείξεων ὡς ἐπιμελέστατα δι' ἐπιτοπίου ἐπιμελεστάτης ἐρεύνης συνήγαγεν, ἀπαρτίσας πρωτότυπον καὶ ὑποδειγματικὴν μονογραφίαν ζελοσημῆν καὶ διὰ λαμπρῶν εἰκόνων. Εὐτύχημα δὲ θά ἦτο ἂν ἐκάστη τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀθῶ ἀπέκτιι ἰδίαν μονογραφίαν.

Κ. Πάλλη: Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Περὶ τῶν Ἐπαρχιακῶν Συνόδων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρῇ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνησο Πανεστημίου, Α'. 1926, σι 1—221.

—Τοῦ αὐτοῦ: Περί προβιβασμοῦ τοῦ θρόνου κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Αὐτόθι, σ. 100—104.

—Τοῦ αὐτοῦ: Περί τῆς τῶν Μονῶν διαιρέσεως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Αὐτόθι, σ. 105—121.

P. Hendrix, De alexandrijnsche haeresiarch Basilides. Een Bijdrage tot de Geschiede der Gnosis, Amsterdam 1936. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ψευδονήμου «Γνώσεως» ἐπιφανεστάτην κατέχει θέσιν ὁ Βασιλείδης, συμμαθητῆς τοῦ Σατορνίλου παρὰ τῷ Μενάνδρῳ, ἐκ Συρίας καταγόμενος. Κέντρον τῆς δράσεως αὐτοῦ κατέστησεν ὁ Βασιλείδης τὴν Αἴγυπτον, ἀρχηγέτης γενόμενος τῆς αἰγυπτιακῆς «Γνώσεως», μεγάλως δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ τὸ γεγονός ὅτι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰσίδωρος. Εἰς τὸν Βασιλείδην ἀφίερωσε τὴν ἀνωτέρω ἐπὶ διδακτορικῆ διατριβὴν αὐτοῦ ὁ Ὀλλανδὸς ἐπιστήμων κ. P. J. G. A. Hendrix παρασχὼν δι' αὐτῆς σπουδαιωτάτην συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς «Γνώσεως». Ἐξετάσας ἐν εἰσαγωγῇ τὸ πρόβλημα τῆς «Γνώσεως» καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Φίλωνος Ἰουδαίου ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν, παρέστησε τὴν ἀρχὴν τῆς «Γνώσεως» ἐν ταῖς Νασσηνοῖς καὶ Ὀφίταις. Περαιτέρω ἐξεϊκόνισε τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, τὴν ἐν αὐτῇ ἀνάπτυξιν τοῦ «συγκρητισμοῦ», τὴν δρᾶσιν τῶν ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὰ ἐπασχολήσαντα τοὺς φιλοσοφήσαντας προβλήματα (πόθεν τὸ κακόν; ὁ δημιουργὸς κτλ.), προσέθηκε δὲ καὶ τινα περὶ τοῦ ἐτέρου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πνευματικοῦ κέντρου, τῆς Ἀντιοχείας. Τὸ τρίτον κεφάλαιον τῆς πραγματείας ἀφίερωσεν ὁ σ. εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Βασιλείδου. Ὡς γνωστὸν ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος ἰσχυρίσθη, παρεξηγήσας φράσιν τοῦ Εἰρηναίου Ἐπ. Λουγδούνου, ὅτι ὁ Βασιλείδης ἦτο Αἰγύπτιος, ὑπάρχουσι δὲ δύο ἐκθέσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Βασιλείδου ἢ μὲν παρ' Εἰρηναίῳ καὶ Ἐπιφανίῳ Κύπρου, ἢ δὲ παρ' Ἰππολύτῳ Ρώμης, ὅστις θεωρεῖ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἀναπτυχθεῖσαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ταῦτα πάντα λεπτομερῶς ἐξετάζει ὁ κ. Hendrix ὡς καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰσίδωρον ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ. Εἰδικώτερον δὲ ἐν παραρτήμασιν ἀνακρίνει ὠρισμένα σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Βασιλείδου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ τῆς ἀπεράντου περὶ τῆς «Γνώσεως» φιλολογίας, ἀπαρτίσας οὕτω σπουδαϊστάτην μονογραφίαν οὐ μόνον τὰ κατὰ Βασιλείδην εἰδικῶς καὶ λεπτομερῶς ἀναπαριστῶσαν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τὰ κατὰ τὴν ψευδώνυμον «Γνώσιν» διαφωτίζουσαν.

X.

Ἀνθίμου Σίσκου, ἀρχιμ. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας. Τομ. Α'. Τεύχος α'. Γενικόν. Τὸ Ἐκκλησιαστικόν πολίτευμα καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1926. Ὁ σ. λίαν ἀξιεπαίνως ἀνέλαβεν ἐν τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ αὐτοῦ, ἧς τὸ πρῶτον τεύχος ἐδημοσιεύθη νὰ ἐξετάσῃ τὸ περὶ Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ζήτημα οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπάρχοντος καὶ ἰσχύοντος ἐν Ἑλλάδι Καταστατικοῦ νόμου καὶ ἐκκλησιαστικοῦ διοικητικοῦ Δικαίου μόνον, ἱστορικῶς de lege lata, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δεοντολογικῆς ἐπόψεως de lege ferenda

τούτέστιν οὐχὶ ὅπως καὶ οἷον ὑπάρχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀλλὰ πῶς καὶ ὅποιον πρέπει νὰ ὑπάρχῃ. Τὸ α' τοῦτο τεύχος, πρόσωπον πηλαυγὲς τῆς ὅλης συγγραφῆς ἐξετάζει τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος, ἴτοι τὰς ἐννοίας Κοινωνίας, Πολιτείας, Πολιτεύματος, Ὁργανισμοῦ, τὰ εἶδη τῶν Πολιτευμάτων, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ διακριτικὰ γνωρίσματα αὐτῆς, τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Πολίτευμα, τὸ Κυρίαρχον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τὰ κυρίαρχα ὄργανα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλα σχέσεις αὐτῶν, τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐκκλησ. Πολιτεύματος, τὸν ὄργανισμόν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τέλος τὸ πολίτευμα ἐν τε τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κοινοτήσι τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἐν εἰδικῷ μέρει συνάγει ὁ σ. γενικὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ Ἐπισκόπου α) καθ' ἑαυτὸν β) ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, γ) ἔναντι τῶν λοιπῶν συνεπισκόπων δ) ἔναντι τῶν λοιπῶν κληρικῶν ε) ἔναντι τῶν λαϊκῶν ὡς καὶ τὰς σχέσεις α) τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ β) τῶν λαϊκῶν ἔναντι τοῦ Ἐπισκόπου. Τὰ θέματα ταῦτα ὁρθῶς ἐξετάζων καὶ διευκρινίζων ἐπιστημονικῶς ὁ σ. θὰ συμπληρώσῃ ἐν τοῖς ἐπομένοις μέρεσι τῆς ὅλης συγγραφῆς, ἧς ἡ σπουδαιότης καὶ ἀξία καταδεικνύεται ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τεύχους. Ὡς τοιαύτη δὲ ἡ συγγραφὴ εἶνε ἀξία πάσης προσοχῆς.

Γ. Σωτηρίου, Νταοῦ Πεντέλη (Σειρὰ ἐπιστημονικῶν ἐκδόσεων «Ὀδοιπορικοῦ Συνδέσμου») Ἀθήναι 1921.

— **Κ. Κωνσταντοπούλου**, Ἡ σφραγὶς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου [Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ἡμερολογίου Μεγάλης Ἑλλάδος] Ἀθ. 1916.

— **Ν. Γιαννοπούλου**, Παλαιοχριστιανικὰ καὶ Βυζαντινὰ γλυπτά [Ἐκ τῆς Byz Zeitschrift-τομ. XXV, σ. 339 ἐξ.] Λείπζγ 1925.

— *Mélanges de l'Université St Joseph, Beyrou (Grand Liban) XI, 1926* : P. J o ũ n, Études de sémantique arabe, H. L a m m i e u s, Les sanctuares préislamites dans l'Arabie occidentale, R. M o n t e r d e, Sur le recueil des Inscriptions grecques et latines de la Syrie.

— Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας Ἐκπαίδευσως. Τομ. Ζ'. Ἑλληνικαὶ ἀνασκαφαὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τευχ. 1-3 Ἀθήναι 1924. **Κ. Κουρουνιώτου**, Ἀνασκαφαὶ ἐν Νύσῃ τῇ ἐπὶ Μαϊάνδρῳ. **Γ. Σωτηρίου**, Ἀνασκαφαὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ.

— **Π. Ζωγράφου**, Τεχνικὴ τῶν διαφορῶν τρόπων τῆς Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἐρμηνείας τῶν Ζωγράφων. Ἀθήναι 1926.

— **Θεολόγου Παρασκευαΐδου ἀρχιμ.** Ἡ ὁμιλία, ἐν Ἀθήναις 1926.

— **Σ. Θ. Δάσκαρι**, Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ ἀπόψεως δημοσίου Δικαίου [Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας] Ἐν Ἀθήναις 1924.

— **Fr. Fu ch s**, Die höheren Schulen von Konstantinopel im Mittelalter. Berlin, Teubner, 1926.

~~Symbol Dronngos Baecle us kog Saobr, istoirijska i Kritiscka Otivadija~~ Μετάφρασις εἰς τὴν Σερβικὴν γλῶσσαν τῆς .περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἱστορικῆς καὶ κριτικῆς μελέτης τοῦ Ἀρχιεπισκοποῦ Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου γενομένη ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἀνδρέου Kogeejevits, ἀναδημοσιευθεῖσα δὲ εἰς τεύχος ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Glasnik, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη.

— *Περὶ τὴν Οἰκουμενικὴν* (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ζωῆς») Ἀθῆναι 1926. Ἡ πραγματεία αὕτη, συνταχθεῖσα κυρίως ὑπὸ τοῦ κ. Π. Τρεμπέλα καὶ ἀναδημοσιευθεῖσα ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ «Ζωή», ἐξετάζει μετὰ τινα προεισαγωγικά περὶ τῆς μελλούσης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ ζήτημα περὶ τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν, ἤτοι περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἐν χρεῖα ἱερέων, περὶ τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν πρώτου καὶ μονίμου γάμου, περὶ τοῦ γάμου τῶν Ἐπισκόπων. Ὁ σ. ἐξετάζει ἐμπεριστατωμένως τὰς διαφόρους ταύτας ἐπόψεις τοῦ ζητήματος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθ. Ἐκκλησίας, εἰς ὁρθὰ καταλήγων συμπεράσματα.

— *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηεὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου*, Τομ. Α'. Ἀθῆναι 1926. Περιεχόμενα: *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Τὸ Σύμβολον τῆς Β'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου, *Κ. Δυοβουνιώτου*, Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου Γρηγορίου τοῦ Παλαμά — τοῦ αὐτοῦ: Μητροφάνους Κριτοπούλου ἀνέκδοτος γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦ αὐτοῦ, τὸ χρονικὸν σημεῖωμα τοῦ κώδικος 4110 τῆς Μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἀθῶνος, τοῦ αὐτοῦ, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου λόγος ἀνέκδοτος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ αὐτοῦ, Νεοφύτου «ἐγκλείστου» ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς Ἰωάννην Χρυσόστομον, τοῦ αὐτοῦ, Θεοδώρου Τριμυθούντος περὶ τοῦ βίου καὶ ἐξορίας καὶ τῶν θλίψεων Ἰωάννου τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου, *Δ. Σ. Μπαλάνου*, Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Πατρολογίας, *Π. Ἰ. Μπρατσιώτου*, Αἱ παραβολαὶ τοῦ Κυρίου καὶ ἡ νέα κριτικὴ, τοῦ αὐτοῦ: Οἱ Φιλισταῖοι καὶ ὁ αἰγαιοκρητικὸς πολιτισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ, *Γρ. Παπαμιχαήλ*, Pasteur καὶ ἡ αὐτόματος γένεσις τῆς ζωῆς, *Β. Κ. Στεφανίδου*, Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεν. Ἐκκλησιολογίας, τοῦ αὐτοῦ: Ὁ Ρώμης Ἰννοκέντιος Α'. ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ παπικοῦ Πρωτείου, τοῦ αὐτοῦ, Λόγος πανηγυρικός ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς Α'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου, *Α. Σ. Ἀλιβιζάτου*, Ἡ ποινὴ τῆς ἐκπτώσεως τῶν Ἐπισκόπων ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ αὐτῶν θρόνου κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας, *Γ. Α. Σωτηρίου*, Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιολογίας καὶ παλαιογραφίας, τοῦ αὐτοῦ, τὸ ὄραριον τοῦ Διακόνου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

— *Φαίδωνος Κουκουλέ*, Αἱ ἐν τῷ πρώην Δήμῳ Οἰνοῦντος Μοναί, Ἀθῆναι 1924.

— *Ἐδγγελίου Μιχαηλίδου*, Ἡ Παλαιστίνῃ ἐν τῇ Ἀραβικῇ φιλολογίᾳ. Ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων κατὰ τὸν Εὐτύχιον Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰαχιά ἐξ Ἀντιοχείας (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ν. Σιών») Ἱερουσαλήμ 1926. Μετὰ βιογραφικὰς

πληροφορίας περὶ τοῦ Εὐτυχίου Ἀλεξανδρείας († 944) καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ παρατίθενται ἀποσπάσματα ἐκ τῶν «Χρονικῶν» περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ἐπίσης παρατίθενται σχετικὰ ἀποσπάσματα καὶ ἐκ τῶν «Χρονικῶν» τοῦ χρονογράφου Ὑάγια ἐξ Ἀντιοχείας ἀναβάντος κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα μ. Χ.

L. Choppin.—La Trinité chez les Pères Apostoliques, Desclée 1925.

J. A. Junemann. — Die Stellung Christi im liturgischen Gebet. Münster, Aschendorff, 1925.

Er. Wutz.—Die Psalmen. Lateinisch, hebräisch und deutsch. München Kösel, 1925. In-8°, LXI-472 p. 27 Mk.

A. Denini. — Ippolito di Roma, polemiche teologiche e controversie disciplinari nella schiesa di Roma agli inizi del III secolo, Roma, Libreria di Cultur, 1925.

—Hermetica, edited with english translation and notes by Walter Scott. Vol. II. Notes on the Corpus Hermeticum. Oxford, Clarendon Press, 1925.

W. O. Oesterleu.— The Jewish Background of the Christian Liturgy. Oxford, Clarendon Press, 1925.

Joseph Klausner. — Jesus of Nazareth, His Life, and His Teaching. Translated by Canon H. Dauby. London, George Allen and Union. 1925.

J. de Pauly.—Le Livre du Zohar, pages traduites du shaldaïque. Paris Rieder 1923.

G. Riccietti. — Il libro di Giobbe. Turin, Marietti, 1924.

—Le Lamentazioni di Geremia. Ibid.

H. Diekmann. — De Ecclesia. T. II. De Ecclesiae magisterio. Herder 1925.

R. Allier —La psychologie de la Conversion chez les peuples non civilisés. Payot, 2 vol. 1925.

F. J. Dölger.—Sol Salutis, Gebet und Gesang im Christlichen Altertum. 1925.

C. F. Burney.—The Poetry of our Lord. An Examination of the Formal Elements of Hebrew Poetry in the Discourses of Jesus - Christ. Oxford, Clarendon Press. 1925.

E. Schlund et Schmoll.—Erlösung. Religiös-wissenschaftliche Vorträge. Munich. Kösel, 1925.

L. Roucier.—Celse ou le conflit de la civilisation antique et du Christianisme primitif. Paris, éditions du Siècle, 121, Boulevard Saint Michel, 1926.

Umbeato Moricca. Storia della Letteratura latina cristiana. Volume I. Dalle origini fino al tempo di Constantino. Torino, Società editrice internazionale, 1923.

Ch. Pusch — Supplementum continens disputationes recentiores et decreta de Inspiratione Sae Scripturae. Herder, 1926.

Rob. Eisler. — Orphisch Dionysische Mysteringedanken in der christlichen Antike. Leipzig, Teubner, 1925.